

บทที่ ๒

หลักสังคหัตถุธรรม ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ในบทนี้จะเป็นการแสดงถึงหลักสังคหัตถุธรรมที่ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ความหมายของสังคหัตถุธรรม ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท เป้าหมายของหลักสังคหัตถุธรรมและ ประโยชน์ของหลักสังคหัตถุธรรมดังจะได้อธิบายต่อไป

๒.๑ ความหมายและความสำคัญของสังคหัตถุธรรม

สังคหัตถุธรรม เป็นหลักคุณธรรมในศาสนาพุทธ โดยเป็นภาษาบาลีแยกออกเป็น ๒ ศัพท์ คือ สังคห ๑ วัตถุ ๑ สังคหแปลเป็นภาษาไทยว่าสงเคราะห์ มีความหมายว่า ช่วยเหลืออุดหนุน วัตถุ ในที่นี้หมายความว่าเรื่อง รวมทั้ง ๒ ศัพท์ มีความหมายว่า เรื่องความช่วยเหลือจะช่วยเหลือกัน ด้วยวิธีอย่างไรบ้าง ท่านได้วางไว้เป็น ๔ อย่าง จึงจะถือว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นได้

สังคหวัตถุ แปลว่า หลักการสงเคราะห์ หรือหลักสังคัมสงเคราะห์ หมายความว่าเมื่อนุญอยู่ร่วมกันเป็นหมู่ เป็นสังคัม คนในสังคัมจะต้องรู้จักสงเคราะห์ อนุเคราะห์กันตามฐานะ คนในสังคัมจึงจะมีความรักใคร่ปรองดองกัน ซึ่งจะทำให้สังคัมราบรื่น มีความสงบธรรมที่เป็นหลักการ สงเคราะห์นี้ มีอยู่ ๔ อย่าง คือ

๑. ทาน เป็นการให้สิ่งของแก่คนที่ควรให้ หมายความว่า คนเราเกิดมามีชีวิตอยู่ได้ก็ เพราะอาศัยการให้ จะเห็นได้ชัดก็คือ บิดา มารดา ให้ปัจจัยดำรงชีพทุกอย่างแก่บุตรธิดา ครู อาจารย์ ให้วิชาความรู้แก่ลูกศิษย์ ซึ่งการให้ของมีอยู่ ๒ อย่าง คือ อามิสทานให้วัตถุสิ่งของ กับ ธรรมทาน ให้ ธรรมหรือวิชาความรู้แก่ผู้อื่น ซึ่งการแบ่งปันวัตถุเพื่อเป็นปัจจัยร่วมกัน

๒. ปิยวาจา เจรจาด้วยถ้อยคำน่ารัก ไพเราะอ่อนหวาน หมายความว่า การพูดจากันน่ารัก พูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ การพูดนอกจากจะเป็นวาจาที่ไพเราะอ่อนหวานแล้วต้องเป็นวาจาที่เป็น สัจจะ และมีประโยชน์แก่ผู้ฟังแล้ว ยังจะเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวน่าใจได้มั่นคง

๓. อัตถจริยา ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น หมายความว่า การทำประโยชน์แก่ คนอื่น เช่น การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

* สุทธิพงษ์ ปานเพ็ชร, “การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับวิถีชีวิตชุมชน,” รายงานการวิจัยอิสระ, (มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

๔. สมานัตตา ความเป็นคนเสมอดั้นเสมอปลาย ไม่ถือตัว หมายความว่า ความเป็นคนเสมอดั้นเสมอปลาย คือ จิตใจองเส้นกงวาต่อคนทั่วไป รู้จักร่วมสุขร่วมทุกข์กับคนอื่น เห็นคนอื่นได้รับทุกข์ต้องไม่ทอดทิ้ง หรือรังเกียจ เห็นคนอื่นได้ดีมีความสุขก็ไม่ริษยาแครงคบเป็นอย่างไร ต่อไปก็เป็นอย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลง การวางตัวอย่างนี้ ย่อมเป็นที่รักใคร่นับถือของคนทั่วไป

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหัตถุธรรมไว้ว่า เมื่อทุกคนต่างประพฤตสังคหัตถุทั่วถึงกันแล้ว อย่างว่าแต่เฉพาะคน เฉพาะครอบครัว จะรักใคร่นับถืออยู่เป็นสุขสบายเลย ถึงคนทั้งหมู่บ้าน ทั้งเมือง ทั้งประเทศ ทั้งโลก ก็ต้องอยู่เป็นสุขสบายตลอดไปเหมือนกัน เพราะฉะนั้นท่านจึงว่าสังคหัตถุทั้ง ๔ อย่าง เป็นคุณสำหรับยึดเหนี่ยวน้ำใจผู้อื่นให้รักใคร่นับถือ ช่วยเหลือกัน อย่างวิเศษแท้^๒

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหัตถุธรรมไว้ว่า สังคหัตถุธรรมเป็นหลักการสงเคราะห์ หรือเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจคน และประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี^๓

คุณ โทษณ์ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหัตถุธรรมไว้ สังคหัตถุธรรมว่า เป็นหลักผูกใจคน เป็นเหมือนมนต์รัก มนต์เสน่ห์หา เมตตา มหานิยม^๔

ปรีชา นันทาภิวัฒน์ น.อ.(พิเศษ) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหัตถุธรรมไว้ว่า สังคหัตถุธรรมเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวคือ ยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี^๕

บุญศิริ ขวลิตรารัง ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหัตถุธรรมไว้ว่า เป็นธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกัน อันเป็นไปเพื่อการสงเคราะห์กัน^๖

^๒ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน), **สังคหัตถุ ๔**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาเมฆราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๕๓.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

^๔ คุณ โทษณ์, **พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕-๒๘.

^๕ ปรีชา นันทาภิวัฒน์ น.อ.(พิเศษ), **พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๓.

^๖ บุญศิริ ขวลิตรารัง, **ธรรมโอสธ**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๒๓-๓๑.

อุดม เขียวแก้ว และ กนิษฐาณ เป็นสุวรรณ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหัตถุธรรมไว้ว่า เป็นธรรมเครื่องผูกมัดน้ำใจ^๓

จากการค้นคว้าผู้วิจัยสรุปได้ว่า สังคหัตถุธรรมหมายถึง เครื่องมือ หรือหลักธรรมที่ช่วยประสานคนหมู่มากให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นเครื่องช่วยขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทำให้คนอยู่ร่วมกันด้วยความรัก สามารถนำไปใช้ได้ตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับสังคม เป็นธรรมอันจะก่อให้เกิดความผาสุกในบ้านเมืองและประเทศชาตินั่นเอง

๒.๒ หลักสังคหัตถุธรรม ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงที่มาของสังคหัตถุธรรม ตามพระไตรปิฎก ดังนี้
พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กล่าวถึง สังคหัตถุธรรมไว้ใน พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต สังคหัตถุสูตร ดังนี้
ภิกษุทั้งหลาย สังคหัตถุ (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว) ๔ ประการนี้

๑. ทาน (การให้)

๒. เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก)

๓. อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์)

๔. สมานัตตา (การวางตนสม่ำเสมอ)

ภิกษุทั้งหลาย สังคหัตถุธรรม ประการนี้แล

ทาน เปยยวัชชะ อตถจริยาในโลกนี้

และสมานัตตตาดในธรรมนั้น ๆ ตามสมควร

สังคหธรรมเหล่านี้แลช่วยอุ้มชูโลก

เหมือนลิ่มสลักที่ยึดกุมภซึ่งแล่นไปไว้ได้ฉะนั้น

ถ้าไม่พึงมีธรรมเหล่านี้ มารดาหรือบิดา

ก็ไม่พึงได้นับถือหรือการบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุ

แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหธรรมเหล่านี้

ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านั้นจึงถึงความยิ่งใหญ่

และเป็นผู้สำราญเสริญ^๔

^๓ อุดม เขียวแก้ว และ กนิษฐาณ เป็นสุวรรณ, พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๕.

^๔ อจฺ จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒ / ๕๐-๕๑

นอกจากนั้น สังคหวัตถุ ยังปรากฏใน พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค สังคาลก
สูตร^๕ ดังนี้

ทาน (การให้) เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก)

อิตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) ในโลกนี้

และสมานัตตดา (การวางตนสม่ำเสมอ)

ในธรรมนั้นๆ ตามสมควร

สังคหธรรมเหล่านี้แลช่วยอุ้มชูโลก

เหมือนลิ่มสลักที่ยึดคุมรถซึ่งแล่นไปไว้ได้ฉะนั้น

ถ้าไม่มีสังคหธรรมเหล่านี้

มารดาหรือบิดาก็ไม่พึงได้นับถือ

หรือการบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุ

แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหธรรมเหล่านี้

ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านั้นจึงถึงความเป็นใหญ่และเป็นผู้นำสรรรเสริญ

หลักสังคหวัตถุธรรมเป็นหลักคุณธรรมในศาสนาพุทธ โดยเป็นภาษาบาลีแยกออกเป็น

๒ ศัพท์ คือ สังคห ๑ วัตถุ ๑ สังคหแปลเป็นภาษาไทยว่าสงเคราะห์ มีความหมายว่า ช่วยเหลือ
อุดหนุน วัตถุ ในที่นี้หมายความว่าเรื่อง รวมทั้ง ๒ ศัพท์ มีความหมายว่า เรื่องความช่วยเหลือจะ
ช่วยเหลือกันด้วยวิธีอย่างไรบ้าง ท่านได้วางไว้เป็น ๔ อย่าง จึงจะถือว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของ
ผู้อื่นได้^๖

ที่มาของสังคหวัตถุธรรม

มนุษย์ขึ้นชื่อว่าเป็นสัตว์สังคม จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันและมีการพึ่งพาอาศัยกัน และการมา
รวมกันของคนหมู่มากก็มักจะนำไปสู่ความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน อันนำไปสู่ความขัดแย้งในเวลาต่อมา
ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ หรือหลักยึดเพื่อให้คนในสังคมยึดถือและปฏิบัติเพื่อให้เกิดความ
ถูกต้อง เป็นธรรม และนำความเจริญมาสู่สังคม หลักสังคหวัตถุธรรม ถือว่าเป็นหลักธรรมอย่างหนึ่งที่
ช่วยประสานชนหมู่มากให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึง สังคหวัตถุธรรม
ไว้ว่า เป็นสังคหวัตถุ (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว) ๔ ประการ^๗ คือ

^๕ ที.ปา.(ไทย) ๑๑ / ๒๗๓ / ๒๑๘.

^๖ สุทธิพงษ์ ปานเพ็ชร, “การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับวิถีชีวิตชุมชน,” รายงานการวิจัยอิสระ,
(มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

^๗ อัง.นวก.(ไทย) ๒๓/๕/๔๓๕-๔๔๑.

๑. ทาน (การให้)
๒. ปิยวาจา (วาจาเป็นที่รัก)
๓. อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์)
๔. สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ)

ทาน ปิยวาจา อตถจริยาในโลกนี้ และสมานัตตตาในธรรมนั้นๆตามสมควร ธรรมเหล่านี้แลช่วยอุ้มชูโลกเหมือนลื้มสลักที่ยึดคุมรถซึ่งแล่นไปไว้ได้นั้น ถ้าไม่พึงมีธรรมเหล่านี้ มารดาหรือบิดาก็ไม่พึงได้การนับถือหรือการบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุ แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหธรรมเหล่านี้จะน้อมบัณฑิตเหล่านั้นจึงถึงความใหญ่และเป็นผู้น่าสรรเสริญ^{๑๒}

สังคหวัตถุ แปลว่า หลักการสงเคราะห์ หรือหลักสังคหสงเคราะห์ หมายความว่าเมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นหมู่ เป็นสังคม คนในสังคมจะต้องรู้จักสงเคราะห์ อนุเคราะห์กันตามฐานะ คนในสังคมจึงจะมีความรักใคร่ปรองดองกัน ซึ่งจะทำให้สังคมราบรื่น มีความสงบธรรมที่เป็นหลักการสงเคราะห์นี้ มีอยู่ ๔ อย่าง คือ

๑. ทาน เป็นการให้สิ่งของแก่คนที่ควรให้ หมายความว่า คนเราเกิดมามีชีวิตอยู่ได้ก็เพราะอาศัยการให้ จะเห็นได้ชัดก็คือ บิดา มารดา ให้ปัจจัยดำรงชีพทุกอย่างแก่บุตรธิดา ครู อาจารย์ ให้ความรู้แก่ลูกศิษย์ ซึ่งการให้ของมีอยู่ ๒ อย่าง คือ อามิสทานให้วัตถุสิ่งของ กับ ธรรมทาน ให้ธรรมหรือวิชาความรู้แก่ผู้อื่น ซึ่งการแบ่งปันวัตถุเพื่อเป็นปัจจัยร่วมกัน

๒. ปิยวาจา เจรจาด้วยถ้อยคำน่ารัก ไพเราะอ่อนหวาน หมายความว่า การพูดจากันน่ารัก พูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ การพูดนอกจากจะเป็นวาจาที่ไพเราะอ่อนหวานแล้วต้องเป็นวาจาที่เป็นสัจจะและมีประโยชน์แก่ผู้ฟังแล้ว ยังจะเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวน้ำใจได้มั่นคง

๓. อตถจริยา ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น หมายความว่า การทำประโยชน์แก่คนอื่น เช่น การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

จากที่มาของสังคหวัตถุ ข้างต้น สรุปได้ว่า สังคหวัตถุมีที่มาจากหลักธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรในพระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาเปรียบเสมือนสิ่งที่ทำให้ส่วนที่แยกกันเข้าด้วยกัน เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ไปได้

ในการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น มนุษย์ทุกคนล้วนปรารถนาเป็นที่รักของคนรอบข้างเป็นที่ยอมรับนับถือของทุกๆ คน และปรารถนาที่จะได้ยินได้ฟังคำยกย่องสรรเสริญ มากกว่าเสียงนิทาว่าร้ายพระพุทธองค์ได้ทรงสอนวิธีที่จะทำให้เป็นที่รักของสังคมว่า ขั้นแรกให้ปรับที่ตัวของเราก่อน คือ ต้องทำตัวเราให้เป็นคนน่ารักเสียก่อน โดยการปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุธรรมซึ่งเป็น

^{๑๒} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐-๕๑.

คุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคนผูกใจคนและประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคี เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนทั่วไป เป็นการปลูกไมตรี เต็มน้ำใจต่อกัน ทำให้สังคมเป็นสุข

๒.๒.๑ ด้านทาน

ทาน เป็นหลักธรรมเบื้องต้นในพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกันและกันไว้ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ทาน เพราะจัดเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง^{๑๓} คือบุญสำเร็จด้วยการให้ บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล และบุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนาการทำบุญทั้ง ๓ ประการนี้เป็นหนทางในการปฏิบัติตนเพื่อจะเข้าสู่เป้าหมายตามเจตนาของผู้กระทำนั้นๆ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้กล่าวความหมายของทานไว้ดังนี้

๑) ความหมายตามรูปศัพท์

คำว่า ทาน มาจากคำภาษาบาลี มีรากศัพท์มาจาก ทา ธาตุ มีความหมายว่า ให้ ลง ยุ บังคับ ในนามกิตก์ โดยมีรูปวิเคราะห์ ดังนี้

ทียเตติ ทานํ ชื่อว่าทาน เพราะวา ให้ เป็นกริยานาม หมายถึงการให้

ทียติ อเนนาติ ทานํ ชื่อว่าทาน เพราะวา เป็นวัตถุที่ให้ หมายถึง สิ่งของที่ให้, สิ่งที่ให้

ทียติ อวณฺณทียเตติ ทานํ ชื่อว่า ทาน เพราะอรรถว่า อันบุคคลยอมให้ คือ ยอมบั่น
รอน^{๑๔}

๒) ความหมายของทานในพระไตรปิฎก

ทาน หมายถึง การให้วัตถุที่ควรให้

ทาน หมายถึง การให้ความรู้

ทาน หมายถึง การให้อภัยแก่คนหรือสัตว์อื่น ตามความหมายนี้ คือ การงดเว้นจากเวรภัย ได้แก่ การรักษาศีล มีเว้นจากการฆ่าสัตว์ เป็นต้น การรักษาศีล เป็นการให้ทานอย่างหนึ่งถือเป็นการให้ที่ยิ่งใหญ่ เพราะเป็นการให้ความปลอดภัยในชีวิตแก่สัตว์ทั้งหลาย^{๑๕}

๓) ความหมายของทานในอรรถกถา

ทาน หมายถึง ทานวัตถุ เพราะบุคคลให้ทานด้วยวัตถุนี้ ฉะนั้น วัตถุนี้ จึงชื่อว่าทาน อธิบายว่า เขมอบทรัพย์สินที่มีอยู่ของตนแก่ผู้อื่น

ทาน หมายถึง จากเจตนา เจตนาเป็นเหตุบริจาคน อันมีสิ่งของที่ควรให้ ๑๐ อย่าง มีข้าว เป็นต้น อันมีสัมมาทิฐิเป็นต้นนำ แก่บุคคลอื่น

ทาน หมายถึง ความไม่โลภ ซึ่งประกอบด้วยเจตนาอันเป็นเหตุบริจาคนทาน

^{๑๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๕.

^{๑๔} ศ.ป. ๑/๒๑๒.

^{๑๕} อภิ.กถา. (ไทย) ๓๓/๒๘๕-๒๘๐/๔๕๕.

ทาน โดยเนื้อความมีเพียง ๒ อย่าง คือ จากเจตนา และไทยทาน

กล่าวโดยสรุปแล้ว ทาน หมายถึง การให้ การให้ธรรมะเป็นทาน การแบ่งปันสิ่งที่เป็นวัตถุและสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุแก่สรรพสัตว์ เพื่ออนุเคราะห์ สงเคราะห์ ตอบแทนและบูชาคุณ ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทนนั่นเอง รวมถึงการให้อภัยด้วย

ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงความหมายของทานทัศนะของนักวิชา ดังนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึง ทาน หมายถึง การให้ (โอบอ้อมอารี) นักบริหารที่ดีต้องมีน้ำใจรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ทานแก่เพื่อนร่วมงานและผู้ได้บังคับบัญชาการให้ทานจะช่วยให้ผู้อื่นไว้วางใจได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ ทโธ คนุถมิตฺตานิ ผู้ให้ย่อมผูกใจมิตรไว้ได้” นักบริหารอาจให้ทานได้ ๓ วิธี คือ

ก. อามิสทาน หมายถึง การให้สิ่งของแก่เพื่อนร่วมงานและผู้ได้บังคับบัญชาโดยเฉพาะการให้เพื่อผูกใจในยามที่เขาคดดำหรือมีความเดือดร้อน ดังภาษิตอังกฤษที่ว่า “เพื่อนแท้ คือเพื่อนที่ช่วยเหลือในยามตกยาก” การให้รางวัลหรือขึ้นเงินเดือนจัดเข้าในอามิสทาน

ข. วิทยาทาน คือ ธรรมทาน หมายถึง การให้คำแนะนำหรือสอนวิธีทำงานที่ถูกต้อง รวมถึงการจัดหลักสูตรพัฒนาบุคลากรหรือส่งไปศึกษาและดูงาน

ค. อภัยทาน หมายถึง การให้อภัยเมื่อเกิดข้อผิดพลาดในการทำงาน หรือล่วงเกินซึ่งกันและกัน การให้อภัยไม่ทำให้ผู้ให้ต้องสูญเสียอะไร เป็นการลงทุนราคาถูกแต่ได้ผลตอบแทนราคาสูง นั่นคือ ได้มิตรภาพกลับคืนมา และมีคนสนองงานเพิ่มขึ้นอีกคนหนึ่ง

มีภิกษุคนหนึ่งว่า “มีมิตร ๕๐๐ คน นับว่ายังน้อยเกินไป มีศัตรูคนนับว่ามากเกินไป อับราฮัม ลินคอล์น กล่าวว่า “วิธีทำลายศัตรูที่ดีที่สุด คือ เปลี่ยนศัตรูให้เป็นมิตร” เราจะทำอย่างนั้นได้ก็ต่อเมื่อเรารู้จักให้อภัย^{๑๖}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ได้กล่าวถึง ทาน หมายถึงการให้การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยการให้สิ่งของหรือให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนด้วยน้ำใจไมตรี มีความโอบอ้อมอารี จะช่วยผูกใจคนไว้ได้ การทำทานจะไม่สูญเปล่า ผู้ที่ให้สิ่งที่ดีย่อมได้รับสิ่งที่ดีตอบแทน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “มณาปทาเย ลภเต มณาป”^{๑๗} แปลว่า ผู้ให้สิ่งที่น่าพอใจย่อมได้รับสิ่งที่น่าพอใจ การให้ทานอาจให้ได้ ๒ วิธีด้วยกันคือ

^{๑๖} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) , **พุทธวิธีการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๐-๓๕.

^{๑๗} อภ.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๔๔/๗๒.

๑.) อามิสทาน ให้สิ่งของแก่เพื่อนหรือผู้อื่นที่ด้อยกว่ารวมทั้งการให้รางวัลต่าง ๆ เป็นต้น

๒.) ธรรมทานหรือวิทยาทาน หมายถึง การให้ธรรม การให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนให้รู้ตัวรู้ชั่วหรือการแนะนำให้รู้ศิลปวิทยาในการประกอบสัมมาชีพ^{๑๘}

คุณ โทจันทร์ ได้กล่าวถึงทาน มาจากคำว่า ทาน แปลว่า การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี บุคคลจะเป็นที่รักใคร่เป็นที่เคารพนับถือของบุคคลอื่น^{๑๙}

บุญศิริ ขวลิตรารัง ได้กล่าวถึง ทาน หมายถึงการให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันและกัน ซึ่งเป็นข้อสำคัญเพราะว่าทุกคนนั้นย่อมต้องการความช่วยเหลือจากกันและกันอยู่ในด้านต่างๆ ในด้านวัตถุเช่นทรัพย์สินเงินทอง เครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ ในด้านกำลังกาย ช่วยกระทำการกิจการของกันและกันทางกาย ในด้านวาจา พูดจาช่วยเหลือกันในเรื่องที่ควรพูดจาในด้านสติปัญญาช่วยให้ความรู้ให้การแนะนำ ในข้อที่ควรจะแนะนำต่างๆ การให้การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เจือจานทุกคนทั้งผู้ใหญ่ ทั้งผู้น้อย ต่างก็ควรจะมีทาน คือให้การช่วยเหลือกัน ผู้ใหญ่ให้การช่วยเหลือผู้น้อยผู้น้อยให้การช่วยเหลือผู้ใหญ่ ด้วยมีจิตใจมุ่งที่จะช่วยให้บรรลุถึงประโยชน์ที่ต้องการ หรือเพื่อที่จะให้พ้นจากอุปสรรคขัดข้องทั้งหลาย^{๒๐}

สุทธิพงศ์ ปานเพชร ได้กล่าวถึง ทาน หมายถึงทาน เป็นการให้สิ่งของแก่คนที่ควรให้ หมายความว่า คนเราเกิดมามีชีวิตอยู่ได้ก็เพราะอาศัยการให้ จะเห็นได้ชัดก็คือ บิดา มารดา ให้ปัจจัยดำรงชีพทุกอย่างแก่บุตรธิดา ครู อาจารย์ ให้วิชาความรู้แก่ลูกศิษย์ ซึ่งการให้ของมีอยู่ ๒ อย่าง คือ อามิสทานให้วัตถุสิ่งของ กับ ธรรมทาน ให้ธรรมหรือวิชาความรู้แก่ผู้อื่น ซึ่งการแบ่งปันวัตถุเพื่อเป็นปัจจัยร่วมกัน^{๒๑}

บรรเทิง พาวิจิตร ได้กล่าวถึงทานะ คือ การให้ มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดจนถึงให้ความรู้ และคำแนะนำสั่งสอน^{๒๒}

^{๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์, ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๙๑.

^{๑๙} คุณ โทจันทร์, พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕-๒๘.

^{๒๐} บุญศิริ ขวลิตรารัง, ธรรมโอสธ, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๑-๓๑.

^{๒๑} สุทธิพงศ์ ปานเพชร, “การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับวิถีชีวิตชุมชน,” รายงานการวิจัยอิสระ, (มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

^{๒๒} บรรเทิง พาวิจิตร, การปกครองตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕-๓๖.

อุดม เขยท้วงค์ และ กนิษฐาน แป้นสุวรรณ ได้กล่าวถึง ทาน คือ การแบ่งปันกันอยู่ แบ่งปันกันกิน แบ่งปันกันใช้^{๒๓}

ปรีชา นันทาภิวัดน์ น.อ.(พิเศษ) ได้กล่าวถึงทาน คือการให้ เอื้อเฟื้อ เพื่อแผ่ เสียดสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน^{๒๔}

จากการค้นคว้าผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทาน หมายถึง การให้ การสงเคราะห์หรือช่วยเหลือ ผู้อื่นด้วยการให้สิ่งของที่มีให้แก่ผู้ที่ต้องการ ผู้ขาดแคลนหรือผู้เดือดร้อน สิ่งของที่นำมาให้นั้นต้องเป็นสิ่งของที่ได้มาโดยสุจริตเป็นประโยชน์ คือผู้ให้ก็เป็นสุข อิ่มเอิบใจ ผู้รับก็สามารถบรรเทาทุกข์ ความเดือดร้อน รวมทั้งการให้ความรู้ที่ถูกต้อง ชัดเจนและเป็นจริงด้วย

๒.๒.๒ ด้านปิยวาจา

ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก พูดอย่างรักกันวาจาเป็นที่รัก วาจาชวนชื่นใจ หรือวาจาชวนซึ่งใจ คือกล่าววาจาสุภาพไพเราะอ่อนหวาน มีหางเสียง สมานสามัคคีชวนซึ่งใจ ทำให้เกิดไมตรีรักใคร่นับถือ ตลอดจนคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐาน ชวนใจให้นิยมยอมตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสเตือนพระภิกษุให้พยายามหลีกเลี่ยงถ้อยคำที่ขัดแย้งกัน พูดจาต่อเสียดเสียดสีกัน อันนำไปสู่การทะเลาะวิวาทกัน พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงการพูดที่ประกอบด้วยประโยชน์ ดังปรากฏในอภัยราชกุมารสูตร ดังนี้^{๒๕}

ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงความหมายของปิยวาจา ทักษะของนักวิชาการ ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง ปิยวาจา หมายถึง ถ้อยคำที่สุภาพ ไพเราะอ่อนหวาน คำแนะนำชี้แจงสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุมีผล มีหลักฐาน ชักชวนให้ประชาชนเกิดความสามัคคี ประองคอง เห็นอกเห็นใจเกื้อกูลกัน^{๒๖}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงปิยวาจา หมายถึง การพูดถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน (วจีไพเราะ) นักบริหารที่ดีจะรู้จักผูกใจคนด้วยคำพูดอ่อนหวาน คำพูดหยาบ

^{๒๓} อุดม เขยท้วงค์ และ กนิษฐาน แป้นสุวรรณ, พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า,

(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๕.

^{๒๔} ปรีชา นันทาภิวัดน์ น.อ.(พิเศษ), พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๓.

^{๒๕} ชุ.ม.(ไทย) ๑๓/๘๓/๘๘.

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐).

กระด้างผูกใจใครไม่ได้ ตามปกติคนเราจะมัดสิ่งของต้องใช้ของอ่อน เช่น เชือก หรือลวดมัด ในทำนองเดียวกันเราจะมัดใจคนได้ก็ด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน ดังโคลงโลกนิติที่ว่า^{๒๗}

อ่อนหวานมานมิตรล้น เหลือหลาย
หยาบบ่มีเกลอราย เกลื้อนไกล่
จุจดวงศศินาย ดาวดาษ ประดับนา
สุริยส่องคาราไร เมื่อร้อนแรงแสง

คุณ โทษณ์ ได้กล่าวถึงปิยวาจา มาจากคำว่า ปิยวาจา แปลว่า วจีไพเราะ คือ การเจรจาสนทนาด้วยถ้อยคำที่อ่อนหวาน นุ่มนวล ไพเราะ ผู้ฟังๆแล้วสบาย^{๒๘}

บุญศิริ ขวลิขารัง ได้กล่าวถึงปิยวาจา หมายถึง การเจรจาถ้อยคำซึ่งเป็นที่รักเป็นที่จับใจแก่กันและกัน อันเป็นถ้อยคำสุภาพ เพราะวาจาที่พูดออกไปนั้น ถ้าเป็นวาจาที่ไม่สุภาพไม่เป็นที่รักที่พอใจ ก็เป็นวาจาที่อาจเสียดแทงน้ำใจของผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นเสียใจ เจ็บใจ ไม่สบายใจ เพราะฉะนั้นจึงสมควรที่ทุกคนจะต้องมีสติควบคุมใจ ควบคุมวาจา ที่จะพูดออกไปให้เป็นวาจาที่สุภาพ ที่เหมาะสม แม้ว่าในบางคราวต้องทำงานเหน็ดเหนื่อยก็ตาม สิ่งที่จะเป็นเครื่องในการควบคุมการพูดของเราให้ไพเราะก็คือสตินั่นเอง ดังนั้นการพูดหรือการแสดงออกทุกครั้งต้องมีสติอยู่เสมอ^{๒๙}

คุณ โทษณ์ ได้กล่าวถึง ปิย มาจากคำว่า ปิยวาจา แปลว่า วจีไพเราะ คือ การเจรจาสนทนาด้วยถ้อยคำที่อ่อนหวาน นุ่มนวล ไพเราะ ผู้ฟังๆแล้วสบายหู^{๓๐}

บรรเทิง พาวิจิตร ได้กล่าวถึงปิยวาจา คือ วาจาเป็นที่รัก มีวาจาคุตติมน้ำใจวาจาซาบซึ่งกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ก่อเกิดไมตรีและความรักนับถือแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐาน เป็นมูลเหตุจูงใจให้นิยมยอมตาม^{๓๑}

^{๒๗} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๗๐-๗๕.

^{๒๘} คุณ โทษณ์, พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕-๒๘.

^{๒๙} บุญศิริ ขวลิขารัง, ธรรมโอสธ, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๒๓-๓๑.

^{๓๐} คุณ โทษณ์, พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕-๒๘.

^{๓๑} บรรเทิง พาวิจิตร, การปกครองตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕-๓๖.

อุดม เขยกิจวงศ์ และ กนิษฐาน เป็นสุวรรณ ได้กล่าวถึง ปิยวาจา คือ พูดจากันอย่างไพเราะอ่อนหวาน ด้วยความปรารถนาดีทำให้เกิดการรักใคร่ สามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๓๒}

ปรีชา นันทาภิวัฒน์ น.อ.(พิเศษ) ได้กล่าวถึง ปิยวาจา คือ วาจาเป็นที่รักจากคู่คิดมีน้ำใจ กล่าวด้วยคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานทำให้เกิดความสามัคคี ตลอดถึงคำแสดงประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม^{๓๓}

จากการค้นคว้าผู้วิจัยสรุปได้ว่า ปิยวาจา คือ การเจรจาด้วยถ้อยคำที่สุภาพและถ้อยคำที่มีประโยชน์ พูดถ้อยคำที่เป็นจริง และถ้อยคำที่ไม่กระทบกระทั่งผู้อื่น พูดแต่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในตัวผู้พูด จูงใจให้ละเว้นความชั่ว ทำให้การงานสำเร็จ เป็นประโยชน์ในการดำรง ชีวิตและการงานยิ่ง

๒.๒.๓ ด้านอัตถจริยา

อัตถจริยา (Useful Conduct; Rendering Services ; Life of Service ; Doing Good) การประพฤติประโยชน์ ทำประโยชน์แก่เขา หลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนตน ๒ ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์ และการทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

๑) การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ด้วยการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรมเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ เป็นนักเรียนที่ดีของสถานศึกษา เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนาตลอดไป

๒) การทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ คือ เมื่อทำตนให้เป็นประโยชน์แล้ว ก็ต้องสร้างตนให้เป็นประโยชน์กับผู้อื่นด้วยการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่นิ่งดูเฉย มีน้ำใจไม่ตรีต่อกันบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตามสติกำลัง ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “คนทำหม่อมคณะให้ดังงาม”

ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงความหมายของอัตถจริยาทัศนะของนักวิชา ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง อัตถจริยา หมายถึงการประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม^{๓๔}

^{๓๒} อุดม เขยกิจวงศ์ และ กนิษฐาน เป็นสุวรรณ, พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๕.

^{๓๓} ปรีชา นันทาภิวัฒน์ น.อ.(พิเศษ), พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๓.

^{๓๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต ฉบับชาวบ้าน, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงอรรถจริยา หมายถึง การทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น (สงเคราะห์ประชาชน) ตรงกับคำพังเพยที่ว่า “อยู่บ้านท่านอย่านิ่งดูด้าย ปั่นวัวปั่นควายให้ลูกท่านเล่น” นักบริหารทำอรรถจริยาได้หลายวิธี เช่น บริการช่วยเหลือยามเขาป่วยไข้ หรือเป็นประธานในงานพิธีของผู้ได้บังคับบัญชาดังโคลงโลกนิติที่ว่า

อาศัยเรือนท่านให้ วิจารณ์
เห็นท่านทำงาน ช่วยพร้อม
แม้มีกิจโดยสาร นาเวศ
พายค้อยช่วยคำจ้วง จรดให้จนถึง
สุริยส่องดาราไร เมื่อร้อนแรงแสง^{๓๕}

คุณ โทจันทร์ ได้กล่าวถึง อะ มาจากคำว่า อรรถจริยา แปลว่าช่วยเหลือผู้อื่นหรือเรียกว่า สงเคราะห์ผู้คนโดยการกระทำหรือประพฤติดังที่เป็นประโยชน์แก่ผู้คนทางกาย วาจาและใจ^{๓๖}

บุญศิริ ขวลิตรารัง ได้กล่าวถึงอรรถจริยา หมายถึง การประพฤติดุประโยชน์ต่อกันและกัน คือ การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสถาบัน เช่น โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย สังคมที่ตนอาศัยอยู่ ตลอดถึงประเทศชาติสิ่งใดที่เป็นโทษก็ควรละเว้นไม่กระทำ การประพฤติดนให้เป็นประโยชน์สามารถปฏิบัติได้ทั้งกาย วาจา ใจ ในทุกเวลาทุกโอกาส^{๓๗}

คุณ โทจันทร์ ได้กล่าวถึงอรรถจริยา แปลว่าช่วยเหลือผู้อื่นหรือเรียกว่า สงเคราะห์ผู้คนโดยการกระทำหรือประพฤติดังที่เป็นประโยชน์แก่ผู้คนทางกาย วาจาและใจ^{๓๘}

บรรเทิง พาวิจิตร ได้กล่าวถึงอรรถจริยา คือ การประพฤติดุประโยชน์ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ แก่ใจปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม^{๓๙}

^{๓๕} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๗๐-๗๕.

^{๓๖} คุณ โทจันทร์, **พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕-๒๘.

^{๓๗} บุญศิริ ขวลิตรารัง, **ธรรมโอศถ**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๒๓-๓๑.

^{๓๘} คุณ โทจันทร์, **พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕-๒๘.

^{๓๙} บรรเทิง พาวิจิตร, **การปกครองตามแนวพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕-๓๖.

อุดม เขยท้วงค์ และ กนิษฐาน เป็นสุวรรณ ได้กล่าวถึง อัตตจริยา คือ ทำตนเป็นคนที่มีประโยชน์ต่อครอบครัว ต่อสังคมและประเทศชาติ^{๔๐}

ปรีชา นันทาภวัฒน์ น.อ. (พิเศษ) ได้กล่าวถึงอัตตจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม^{๔๑}

จากการค้นคว้าผู้วิจัยสรุปได้ว่าอัตตจริยา หมายถึง การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่ทั้งตนเองและผู้อื่น รู้จักการเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ความสุขสบายส่วนตัว ทุมเทแรงกายในการช่วยเหลือผู้อื่นแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยแรงกาย บำเพ็ญสาธารณประโยชน์

๒.๒.๔ ด้านสมานัตตา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง สมานัตตตา หมายถึง ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบและเสมอในสุข ทุกข์ คือ ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมรับรู้แก้ไขปัญหามา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน^{๔๒}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงสมานัตตา หมายถึง การวางตัวสม่ำเสมอ (วางตนพอดี) เมื่อนักบริหารไม่ทอดทิ้งผู้ร่วมงานทั้งหลาย เขาจึงจะสามารถสร้างทีมงานขึ้นมาได้ นั่นคือถือคติว่า “มีทุกข์ร่วมทุกข์ มีสุขร่วมสุข” นักบริหารต้องกล้ารับผิดชอบในผลการตัดสินใจของตนเอง ถ้าผลเสียตกมาถึงผู้ปฏิบัติตามคำสั่งของตน นักบริหารต้องออกมาปกป้องคนนั้น ไม่ใช่หนีเอาตัวรอดตามลำพัง ตัวอย่างคนที่มีสมานัตตาก็คือคนที่ เป็น “เพื่อนตาย” ในโคลงบทนี้

เพื่อนกิน สิ้นทรัพย์แล้ว	แขนงหนี
หาง่ายหลายหมื่นปี	มากได้
เพื่อนตาย ถ่ายแทนชี-	วาวาตม์
หายาก ฝากผีไว้	ยากแท้จักหา ^{๔๓}

^{๔๐} อุดม เขยท้วงค์ และ กนิษฐาน เป็นสุวรรณ, พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๕.

^{๔๑} ปรีชา นันทาภวัฒน์ น.อ.(พิเศษ), พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๓.

^{๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต ฉบับชาวบ้าน, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕.

^{๔๓} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๗๐-๗๕.

คุณ โทจันทร์ ได้กล่าวถึง สะ มาจากคำว่า สมานัตตตา แปลว่า มีตนเสมอต้นเสมอปลาย คือรู้จักวางตนเหมาะสมกับฐานะที่ควรจะเป็นหรือที่ตนเป็น^{๔๔}

บุญศิริ ขวลิตรำรง ได้กล่าวถึงสมานัตตตา หมายถึง ความเป็นผู้วางตนสม่ำเสมอ หรือ เสมอต้นเสมอปลาย ซึ่งหมายถึงการรักษาระเบียบวินัยอันใดที่ทุกคนพึงปฏิบัติทั้งผู้ใหญ่ทั้งผู้น้อยตามหน้าที่ที่บัญญัติเอาไว้เป็นระเบียบของสถานที่ ของหน่วยงานเช่นกฎระเบียบของสถาบันการศึกษา กฎระเบียบของสถานที่ราชการต่างๆ เป็นต้น ตลอดถึงกฎหมายบ้านเมือง ในทางพระพุทธศาสนาก็คือ พระวินัยบัญญัติสำหรับพระภิกษุทั้งหลายนั่นเอง^{๔๕}

บรรเทิง พาวิจิตร ได้กล่าวถึงสมานัตตตา คือ วางตนสม่ำเสมอ เสมอต้น เสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทุกชั้น วางตนให้เหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม ให้ถูกต้อง^{๔๖}

อุดม เขยทึงค์ และ กนิษฐาน เป้นสุวรรณ ได้กล่าวถึงสมานัตตตา คือ การวางตนให้เหมาะสม เสมอต้นเสมอปลาย ไม่ทำให้เกิดชนชั้นขึ้น^{๔๗}

ปรีชา นันทาภิวัฒน์ น.อ.(พิเศษ)ได้กล่าวถึงสมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย^{๔๘}

จากการค้นคว้าผู้วิจัยสรุปได้ว่าสมานัตตตา หมายถึง การวางตัวให้เหมาะสม เสมอต้นเสมอปลาย รู้จักวางตนให้เหมาะสมกับฐานะ มีจิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหว เปลี่ยนแปลงง่าย และดำรงตนไว้ไม่ให้ตกไปในความชั่ว ปฏิบัติกับคนทั้งหลายอย่างเท่าเทียมกัน

จากการค้นคว้าผู้วิจัยสรุปได้ว่า สังคหัตถุธรรม ประกอบไปด้วย ทาน คือการช่วยเหลือ แบ่งปัน สิ่งของเครื่องใช้ปัจจัยที่เราได้อยู่แก่ผู้อื่น การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน รวมทั้งการ

^{๔๔} คุณ โทจันทร์, พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕-๒๘.

^{๔๕} บุญศิริ ขวลิตรำรง, ธรรมโอสธ, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๒๓-๓๑.

^{๔๖} บรรเทิง พาวิจิตร , การปกครองตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕-๓๖.

^{๔๗} อุดม เขยทึงค์ และ กนิษฐาน เป้นสุวรรณ, พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๕.

^{๔๘} ปรีชา นันทาภิวัฒน์ น.อ.(พิเศษ) , พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔.

ให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์และถูกต้อง ปิยวจา คือ การพูดจาอ่อนหวาน สุภาพ ให้ความเป็นกันเอง ไม่พูดจาทำร้าย ส่อเสียดหรือทำให้ผู้อื่นเสียใจ ไม่บิดเบือนความเป็นจริง รู้จักใช้คำพูดอย่างเหมาะสมกับบุคคลและสถานการณ์ อุตถจริยา คือการบำเพ็ญประโยชน์แก่สาธารณะด้วยแรงกายที่มีอยู่ ทำตนให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม ช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ไม่นิ่งดูดายหรือเลี่ยงงาน สมานัตตตา คือ การเอาตัวเข้าไปสมาน การวางตัวเป็นกลาง ร่วมทุกข์ร่วมสุขร่วมกัน การวางตัวเหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่เสมอต้นเสมอปลาย ประพฤติแต่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่กระทำในสิ่งที่ชั่วหรือทำลายผู้อื่น

๒.๓ เป้าหมายของหลักสังคหัตถุธรรม

หลักสังคหัตถุธรรม เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน ผูกใจคนและประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคี เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนทั่วไปเป็นการปลูกไมตรีคติน้ำใจต่อกัน ทำให้ สังคมเป็นสุข^{๔๕} ดังคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งเป็น สัจธรรมที่ผู้ปฏิบัติตามทุกคนย่อมสามารถรู้แจ้งเห็นจริงได้ด้วยตนเองและทำให้ผู้ปฏิบัติพ้นทุกข์เข้าถึงความสุขและความบริสุทธิ์ภายในได้จริง ธรรมะของพระพุทธองค์เป็นความรู้อันบริสุทธิ์เป็นธรรมโอสถณนานเอกที่สามารถเยี่ยวยารักษาจิตใจของมวลมนุษยชาติให้หลุดพ้นจากความโลภ ความโกรธ ความหลง เพราะเมื่อใจปราศจากสิ่งเหล่านี้ ใจย่อมสะอาดบริสุทธิ์ มีอานุภาพและเกิดเป็นความเมตตากรุณาปราณี มีแต่ความรักความปรารถนาดีต่อกันดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ใน สังคหัตถุสูตร ว่า^{๔๖}

ทานญจ เปยุวชฺชญจ อุตถจริยา จ ยา อิช

สมานตุตตา จ ฌมฺเมสุ ตตฺถ ตตฺถ ยถารหิ

“การให้ทาน การพูดจาไพเราะ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ในโลกนี้ความเป็นผู้มีตนสม่ำเสมอในธรรมทั้งหลายนั้น ตามควร”^{๔๗}

หลักสังคหัตถุธรรม จึงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจกันไว้ เสมือนหนึ่ง สลักเพลาารถ ถ้าหลักธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจเหล่านี้ไม่มี บุคคลก็จะไม่เป็นที่น่าเคารพ รักใคร่ ยกย่องนับถือ เราจึงต้องคอยศึกษาและหมั่นเตือนสติตนเองไว้ตลอดว่าในแต่ละฐานะ ที่เราเป็นอยู่นั้น มีหน้าที่อะไรบ้าง เมื่อรู้แล้วก็ต้องปฏิบัติตามหน้าที่นั้นให้สมบูรณ์ นอกจากนี้เรายังต้องทำตนให้เสมอต้นเสมอปลายด้วย คือ เคยวางตัวกับคนอื่นในทางที่ดีอย่างไร แม้ว่าเราจะได้ดิบได้ดีไปแล้ว ก็ต้องไม่ลืมตัวยังคงปฏิบัติตัว

^{๔๕} เอนก สุวรรณบัณฑิต และภาสกร อุดมพัฒนกิจ , จิตวิทยายาบริการ, หน้า ๑๘๑ – ๑๘๓.

^{๔๖} อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๑.

^{๔๗} อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๑.

เหมือนเช่นเดิมนั้นไม่เปลี่ยนแปลง หรือว่าเมื่อเราเห็นคนอื่นเขาได้ดี ก็ต้องแสดงออกให้เขาเห็นว่าเรามีความยินดีกับเขาอย่างจริงใจ ไม่คิดกลั่นแกล้งใส่ร้ายป้ายสีเขา ถ้าทำได้อย่างนี้เราก็คงจะเป็นที่รักที่พอใจของทุกคนรอบข้างดังเช่นเรื่องของหัตถกอุบาสก ชาวเมืองอาฬวีผู้มีสังกหัตถุธรรมประจำใจดังนี้^{๕๒}

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อคคาพเวเจตีย์ ใกล้เมืองอาฬวี ครั้งนั้นแล หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวี มีอุบาสกประมาณ ๕๐๐ คนแวดล้อม เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามหัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวีว่า ดูกรหัตถกอุบาสกของท่านนี้ใหญ่ ก็ท่านสงเคราะห์บริษัทใหญ่ได้อย่างไร ๑

หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวีกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงสังกหัตถุธรรม ประการไว้ ข้าพระองค์สงเคราะห์บริษัทใหญ่นี้ด้วยสังกหัตถุธรรม ประการเหล่านั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ

ข้าพระองค์รู้ว่าผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยทาน ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยทาน

ผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยวาจาอ่อนหวาน ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยวาจาที่อ่อนหวาน

ผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยการประพฤติดังที่เป็นประโยชน์ ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วย

การประพฤติดังที่เป็นประโยชน์

ผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยการวางตัวเสมอ ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยการวางตัวเสมอ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็โภคทรัพย์ในตระกูลของข้าพระองค์มีอยู่ ชนทั้งหลายจึงสำคัญ

ถ้อยคำของข้าพระองค์ว่าควรฟัง ไม่เหมือนของคนจน ๑

พระผู้มีพระภาค : “ดีละ ดีละ หัตถกะ วิธีนี้ของท่านเป็นอุบายที่จะสงเคราะห์บริษัทจำนวนมากได้ จริงอยู่ใครก็ตามที่สงเคราะห์บริษัทจำนวนมากในอดีตกาล ก็ล้วนแต่สงเคราะห์ด้วยสังกหัตถุ ธรรม ประการนี้แล ใครก็ตามที่จักสงเคราะห์บริษัทจำนวนมากในอนาคตกาลก็ล้วนแต่จักสงเคราะห์ด้วยสังกหัตถุ ธรรม ประการนี้แล ใครก็ตามที่กำลังสงเคราะห์บริษัทจำนวนมากในปัจจุบันก็ล้วนแต่สงเคราะห์ด้วยสังกหัตถุ ธรรม ประการนี้แล”

หลังจากนั้น หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวี ที่พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นชัดเจนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแล้วกล้าปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถาแล้วลุกจากที่นั่ง ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป

พระพุทธองค์ได้ทรงกล่าวถึงอานิสงส์ที่เกิดจากการสงเคราะห์ประชาชนด้วยหลักสังกหัตถุ ธรรม คือ ทาน (การให้) เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) อัถจริยา (การประพฤดิประโยชน์) สมานัตต

^{๕๒} อัง.อุฏฐก. (ไทย) ๒๓/๒๔/๒๖๗.

ตา (การวางตนสม่ำเสมอ) อยู่เป็นประจำ เมื่อจุติจากเทวโลกมาแล้ว บุญที่เกิดจากการให้ทานเป็นประจำ จะทำให้ได้ลักษณะมหาบุรุษ คือ มีฝ่ามือและฝ่าเท้าอ่อนนุ่มและมีเส้นที่ข้อพระองคุลิจดกันเป็นรูปตาข้างดวงม นำดูน่าชม^{๕๓} และบุญที่เกิดจากการใช้ปิยวาจา^{๕๔} นั้น จะทำให้มีพระชีวหาใหญ่ยาว และมีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม ครัสตฺตฺยเสียงรื่องของนกการเวก^{๕๕} ที่ชัดเจนแจ่มใส ไพเราะ ก้องกังวาน สามารถเหนี่ยวนำใจผู้ฟังให้ดื่มด่ำไปกับน้ำเสียงนั้น ส่วนอานิสงส์ของอรรถจริยาและสมานัตตานั้น จะทำให้มีญาติสนิทมิตรสหายตลอดจนพวกพ้องบริวารมากมายรวมถึงพระราช มหาอำมาตย์ เศรษฐี มหาเศรษฐี พ่อค้า ประชาชนทุกชาติทุกภาษา ทั้งวรรณะต่างๆ ให้การยอมรับนับถือ ทั้งหมดจะมาเป็นพันธมิตร เป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกันและไม่ว่าจะไปที่ไหนย่อมได้รับการปฏิสันถารเป็นอย่างดี

สังคหัตถุธรรม หลักธรรมแห่งการแบ่งปัน เป็นเหมือนกุญแจนำชีวิต เข้มทิศนำสังคม ให้ก้าวไปสู่สันติภาพ ความสงบสุข และลดการข่มขู่บีบคั้นและกัน มองเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเป็นสิ่งมีชีวิตที่จะคอยดำรงช่วยเหลือ ไม่มองเพื่อนมนุษย์ด้วยกันคือเหยื่อที่จะคอยเอารัดเอาเปรียบกัน

๒.๓.๑ สังคหัตถุธรรม เป็นหลักธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งการอยู่ร่วมกันในสังคมหรือในหมู่คณะจำเป็นต้องมีสิ่งที่จะมายึดเหนี่ยวจิตใจและประสานหมู่คณะไว้ให้เกิดความสามัคคีและเพื่อให้อยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข ได้แก่ หลักสังคหัตถุธรรม ดังต่อไปนี้

๑. ทาน คือ การให้ปันสิ่งของตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ คือการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละแบ่งปันเฉลี่ยให้ไม่ใช่ให้จนร่ำรวยหรือให้จนหมดเนื้อหมดตัว แต่เป็นการแบ่งปันให้เพื่อแสดงอหยาสุขไมตรี ผู้ให้ไม่จำเป็นต้องร่ำรวยหรือมีฐานะดีกว่าผู้รับเสมอไป และยังรวมถึงการช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ทุนหรือทรัพย์สินสิ่งของตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ

๒. ปิยวาจา พูดอย่างรักกันคือกล่าวคาสุภาพไพเราะน่าฟังชี้แจงแนะนำสิ่งที่ เป็นประโยชน์มีเหตุผลเป็นหลักฐานชักจูงในทางที่ดีงามหรือแสดงความเห็นอกเห็นใจให้กำลังใจรู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดีสมานสามัคคีเกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือช่วยเหลือเกื้อกูลกันซึ่งแต่ละกลุ่มที่ได้จัดตั้งขึ้นมาจะมีการแบ่งหน้าที่กันและสิ่งที่ขาดเสียไม่ได้คือฝ่ายประชาสัมพันธ์ หากฝ่ายประชาสัมพันธ์พูดจาไม่ดี ถึงโครงการหรือกิจกรรมจะดีแค่ไหนก็ไม่สามารถที่จะโน้มน้าวจิตใจของสมาชิกกลุ่มได้

๓. อรรถจริยา การทำประโยชน์คือช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนช่วยช่วยเหลือกิจการต่างๆบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ทั้งช่วยแก้ไข้ปัญหาและช่วยปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น ในด้านคุณธรรมจริยธรรมเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี

^{๕๓} ทิ.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๐/๑๓๐ - ๑๓๑.

^{๕๔} ทิ.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๖/๑๕๓.

๔. สมานัตตา วางตนเสมอต้นเสมอปลายให้ความเสมอภาคปฏิบัติสม่ำเสมอแก่ทุกคน ผู้ที่เป็นสมาชิกกลุ่มและบุคคลทั่วไปไม่เอาเปรียบบุคคลที่ด้อยกว่า และเสมอในสุขทุกข์คือร่วมสุขร่วมทุกข์ร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน^{๕๕}

๒.๓.๒ สังคหัตถุธรรม เป็นเครื่องผูกใจคน และการที่จะผูกมัดใจคนได้นั้นก็ต้องอาศัยหลักสังคหธรรมคือธรรมะที่จะช่วยผูกมัดจิตใจคน จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นมากจะเห็นได้จากในการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในหมู่บ้านการยอมเสียสละเงินของตนเองเท่ากับเป็นการให้หรือการเสียสละ เพราะในสังคมมนุษย์เราจะคิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียวย่อมเป็นไปไม่ได้หรือจะทำให้เขาทั้งหมดเราก็ออยู่ไม่ได้ ฉะนั้นจะต้องรู้จักลักษณะของการให้หรือการไม่ให้หรือควรให้อย่างไรทาความเข้าใจในส่วนนั้นแล้วปฏิบัติตาม และยอมหันหน้าใช้สิ่งที่คิดร่วมกันเป็นทาให้เกิดการพูดคุยถึงสิ่งที่จะทำร่วมกันถือได้ว่าเป็นการใช้ปิยวาจาที่ดีต่อกัน ประพฤติปฏิบัติตนกับทุกคนเสมอต้นเสมอปลายเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนบ้านไปจนกระทั่งถึงสังคม^{๕๖}

๒.๓.๓ สังคหัตถุธรรม เป็นหลักสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน การให้เพื่อสงเคราะห์นี้หมายถึงการให้เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจ ร้อยรัดใจให้รวมกันเป็นหมู่และเห็นอกเห็นใจกัน รักใคร่นับถือสนิทสนมกันมั่นคง จะเห็นได้จากการยอมเสียสละเงินของทุกคนที่สมัครใจเข้าเป็นถือเป็นการช่วยเหลือกัน แสดงให้เห็นว่าทุกคนมีความคิดที่จะช่วยเหลือกันเอง ก่อนที่จะไปขอรับความช่วยเหลือจากบุคคลภายนอก บริหารงานด้วยการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันสิ่งของๆ คนช่วยเหลือกันด้วยตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนทั้งเสียสละแรงกายและเวลาเพื่อส่วนรวมและสิ่งที่มีงมงันด้วยการพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวานวาจาเป็นที่รัก วาจาสุดค้ำน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ่งใจ จะก่อให้เกิดความสมานสามัคคี เกิดมิตรไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงสิ่งที่ทุกคนยอมรับในกฎกติกาที่ได้ตั้งขึ้นมาร่วมกัน ทำให้แสดงถึงการประพฤติปฏิบัติร่วมกันและผลประโยชน์ที่จะได้ร่วมร่วมกันก็คือสวัสดิการที่ทุกคนจะได้รับร่วมกัน จึงเป็นแรงจูงใจในการแก้ไขปัญหาในการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน^{๕๗}

๒.๓.๔ สังคหัตถุธรรมเป็นธรรมแห่งการแบ่งปันกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการอยู่ร่วมกันอันเป็นไปเพื่อดูแลกันซึ่งหลักธรรมแห่งการแบ่งปันได้ถือปฏิบัติร่วมกันโดยใช้ศาสนา

^{๕๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) , **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐) , หน้า ๑๓-๑๔.

^{๕๖} พุทธทาสภิกขุ, **บริหารธุรกิจแบบพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : อตัมมโย, มปป.).

^{๕๗} สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์वासโน), **หลักสังคหัตถุ ๔** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย , ๒๕๒๘) , หน้า ๑๑.

เป็นเครื่องกล่อมเกลาคิดใจให้มีความเห็นอกเห็นใจกันแบ่งปันเงินที่มีอยู่เพื่อเข้ากลุ่มต่างๆ จึงถือเป็นการแบ่งปันทรัพย์เพื่อช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกันจึงเป็นการให้การเผื่อแผ่แก่กันซึ่งเป็นข้อสำคัญ เพราะว่าทุกๆ คนย่อมต้องการความช่วยเหลือจากกันและกัน และการแบ่งปันไม่ได้มีแต่ทรัพย์สินเท่านั้นยังรวมถึงด้านจิตใจยังช่วยให้กำลังใจให้ความรู้ให้การแนะนำให้ข้อเสนอแนะต่างๆ ในสิ่งที่ทำร่วมกันแล้ว ผลที่จะได้ตามมาจึงเป็นมูลเหตุให้ได้รับประโยชน์ของตนเองและส่วนรวม ^{๔๔}

๒.๓.๕ สังคหัตถุธรรม เป็นหลักแห่งการให้เพื่ออนุเคราะห์หมายถึง การให้เกื้อหนุน โอบอ้อมอารีด้วยเมตตา และการให้อุดหนุนเอื้อเพื่อช่วยเหลือกันด้วยความกรุณา คนที่มีทรัพย์คิดช่วยเหลือคนอื่นให้ตั้งตัวได้ ย่อมเป็นกำลังสำคัญเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและเพื่อเป็นกำลังที่สำคัญของประเทศชาติ ดังนั้น การให้เกื้อหนุน โอบอ้อมอารีกันด้วยเมตตา และการให้อุดหนุนเอื้อเพื่อช่วยเหลือกันด้วยความกรุณาจึงถือว่าให้เพื่ออนุเคราะห์ ^{๔๕}

๒.๔ ประโยชน์ของหลักสังคหัตถุธรรม

สังคหัตถุธรรม หลักธรรมสำหรับยึดเหนี่ยวจิตใจคนในสังคม ให้มีความรักใคร่กลมเกลียวสามัคคีกัน เป็นหลักธรรมสำหรับการผูกมิตรไมตรี ระหว่างกัน สังคหัตถุธรรม เป็นเสมือนยานพาหนะที่จะนำมนุษย์ไปสู่ความสุขความเจริญ สังคมของมนุษย์ประกอบขึ้นด้วยบุคคลที่มีภูมิหลังแตกต่างกันมีทั้งคนดีและคนไม่ดี มีทั้งคนที่ร่ำรวยและยากจน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัย สังคหัตถุธรรม เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวบุคคลแต่ละคนให้มีความผูกพันกัน เพื่อสังคมจะได้ดำรงอยู่ในความสงบและได้รับการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น พระพุทธองค์ทรงชี้แนะไว้ว่าถ้าสังคมใดปราศจากสังคหัตถุธรรม แล้ว สังคมนั้นก็จะมีแต่ความยุ่งเหยิง ไร้สันติสุข ด้วยเหตุดังกล่าวพุทธศาสนิกชนจึงทำความเข้าใจเรื่องสังคหัตถุธรรม ให้ถ่องแท้ดังต่อไปนี้

ทาน คือ การให้ การเสียสละ หรือให้ปันสิ่งของ ๆ คนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้แต่ฝ่ายเดียว คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สิ่งของที่เราหามาได้ไม่ใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวไปได้ การเสียสละ การบริจาคทานต่อกัน

ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่ประโยชน์และเหมาะกับกาลเทศะ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการ

^{๔๔} สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์วาสโน), **หลักสังคหัตถุธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๑.

^{๔๕} สุจิตรา รัตนัน, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕.

พูดเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น กิจกรรมงาน
 ธุระต่าง ๆ อาจประสบกับความล้มเหลว ถ้าหากไม่ใช่ปัญหาจากการติดต่อสื่อสารกันและกัน
 บุคคลก็อาจประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ถ้ารู้จักใช้ปัญญาดังคำพังเพยที่ว่า "พูดดีเป็นศรีแก่ตัว"

อรรถจริยา คือประเพณีในสิ่งที่เป็นประโยชน์กับคนอื่น ด้วยการปฏิบัติตามแนวทาง
 ดังต่อไปนี้ มีความประพฤติชอบทางกาย เรียกว่า "กายสุจริต"

สมานัตตตา คือการเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติ เสมอต้นเสมอปลาย
 คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยมนและ
 ไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย

เราสามารถนำหลักธรรมดังกล่าวนี้มาใช้เป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตได้ ซึ่งก็จะทำ
 ให้เรานั้นสามารถยึดเหนี่ยวน้ำ หรือครองใจผู้อื่นได้ เป็นอย่างดี หลักอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวบุคคล
 ให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข สามารถใช้เป็นตัวแบบแผนในการดำเนินชีวิต^{๖๐}

นอกจากนี้สังคหวัตถุธรรมยังอำนวยประโยชน์ที่มองเห็นได้เป็นรูปธรรมดังต่อไปนี้

๑. ช่วยให้ผู้คนดำรงตนอยู่ได้ในสังคมด้วยความสุข
๒. เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ สมานไมตรีระหว่างกัน
๓. เป็นเครื่องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ให้มีความเคารพนับถือกันตาม
 สมควรแก่ฐานะ
๔. เป็นเครื่องประสานองค์ประกอบต่างๆ ของสังคมให้คงรูปอยู่และดำเนินไปได้
 ด้วยดี

๕. ช่วยส่งเสริมศีลธรรมและป้องกันความประพฤติที่เสื่อมเสียในสังคม

หลักธรรมที่เป็นคู่หรือเกี่ยวเนื่องกับสังคหวัตถุธรรมก็คือพรหมวิหารธรรม
 พรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม^{๖๑} หรือของท่านผู้เป็นใหญ่ ธรรมเครื่องอยู่
 อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์เป็นหลักธรรม
 สำหรับทุกคนที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติที่จะแสดงออกหรือปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่าง
 ถูกต้องโดยสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เขาประสบ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อ
 มนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ หลักธรรมนี้ได้แก่^{๖๒} เป็นหลักธรรมของผู้ใหญ่ (ผู้บังคับบัญชา) ที่ควร
 ถือปฏิบัติเป็นนิตย มี ๔ ประการ คือ

^{๖๐} <http://www.gotoknow.org/posts> สืบค้นเมื่อ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๕.

^{๖๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๕.

^{๖๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๘.

๑. เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นมีความสุข
๒. กรุณา ความสงสาร คัดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์
๓. มุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข
๔. อุเบกขา วางตนเป็นกลาง ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงวิบัติ มีทุกข์

ในสังคมไทยที่เต็มไปด้วยความไม่ชัดเจน อะไรต่ออะไรคลุมเครือไปหมด รู้ก็รู้กันอย่างพร่ำๆ มั่วๆ แล้วก็เลยว้าวๆ แหว่งๆ ผิดๆพลาดๆ เพี้ยนๆ จึงทำให้ปัญหาอ่อนแอ หรือเกิดความอ่อนแอทางปัญญา เป็นอันตราย เป็นตัวกีดกันขัดขวางความเจริญก้าวหน้า เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา นี่เป็นตัวอย่างสำคัญของความไม่ชัดเจนในสังคมไทย เป็นคุณธรรม เป็นจริยะพื้นฐานของสังคมมนุษย์ แต่เราเข้าใจกันผิดเพี้ยนมาก จะต้องรีบแก้ไขปัญหาให้ได้ พุดได้เลยว่า ถ้าเอาพรหมวิหารเข้ามาอยู่ในหน้าที่แท้ไม่ได้สังคมจะเอาดีไม่ได้แต่ถ้าทำได้ สังคมจะดีแน่นอน มีแค่ ๔ ตัวนี้ สังคมก็ได้หลักประกันแล้ว สังคหัตถุธรรมกับพรหมวิหารธรรมจะประสานกันออกสู่ปฏิบัติการได้ดังนี้

๑. ทาน การให้ นั่นแหละ เป็นข้อเริ่มต้น

ทานด้วยเมตตา คือ เมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่น เขาก็ไม่ได้เดือดร้อนมีทุกข์อะไร ลูกก็ไม่ได้เป็นทุกข์อะไร หรือเพื่อนก็ไม่ได้เป็นทุกข์อะไร แต่บางครั้ง เราก็ให้ด้วยความรัก ด้วยปรารถนาดี ด้วยไมตรีจิต ให้ของเล็กๆน้อยๆ แสดงน้ำใจ อย่างนี้ก็เรียกว่าให้ทานด้วยเมตตา นี่คือเมตตามาออกที่ทานแล้ว

ทานด้วยกรุณา คือ ยามที่คนประสบภัยอันตราย เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม อักถึภัย หรือเกิดอุบัติเหตุอะไรขึ้นมาแล้วก็แล้วแต่ แล้วคนเดือดร้อน ตอนนี้อยากให้การช่วยเหลือทั้งหลาย จะเป็นเงินทอง ของใช้อะไรต่างๆ ก็เป็นการให้ด้วยกรุณา แสดงว่า กรุณามาออกที่ทานแล้ว

ทานด้วยมุทิตา คือ บางทีบางคนได้ทำสิ่งที่ดีงาม ทำการสร้างสรรค์ที่เป็นประโยชน์แก่สังคม ประสบความสำเร็จในการกระทำนั้น เราก็ดีใจด้วย แล้วก็ส่งเสริมสนับสนุนด้วยทาน ถ้าเขาขาดเงิน เราก็เอาเงินไปช่วย ส่งเสริมอุดหนุนให้เขามีกำลังทำการสร้างสรรค์ที่ดีนั้นต่อไปได้ หรือยิ่งขึ้นไป นี่ก็ให้ทานด้วยมุทิตา

พรหมวิหารในใจ ออกมาสู่ปฏิบัติการข้อที่หนึ่ง เรียกว่า ทาน

๒. ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก ในข้อหนึ่งที่ผ่านมาแล้ว เมตตา กรุณา มุทิตา แสดงออกที่พฤติกรรมในการให้ ในข้อที่สองนี้ เมตตา กรุณา มุทิตา นั่นแหละ ก็มาแสดงออกที่พฤติกรรมในการพูดจา เรียกว่า ปิยวาจา คือ พุดดี พุดน่ารัก พุดคำสุภาพอ่อนโยน พุดด้วยน้ำใจรัก หรือ พุดจามีน้ำใจ นั่นเอง แยกเป็น

ปิยวาจาด้วยเมตตา คือ ในยามปกติ ก็พูดจาอย่างเป็นมิตร มีน้ำใจไมตรี พูดคำสุภาพ ไพเราะ มีวาจาน่ารัก ตั้งแต่พูดกับลูก กับพ่อแม่ พี่น้องในครอบครัว เป็นต้นไป แล้วก็เพื่อน ญาติมิตร และทุกคนในสังคม

ปิยวาจาด้วยกรุณา ยามเขาทุกข์มีความเดือดร้อน ก็พูดจาปลอบโยน ให้กำลังใจ ให้คำแนะนำ ช่วยให้คำปรึกษาในการแก้ปัญหา ก็เป็นวาจามีน้ำใจด้วยกรุณา

ปิยวาจาด้วยมุทิตา คือ ยามเขาทำดีงามประสบความสำเร็จ ก็มุทิตาด้วยคำพูด ไปแสดงความยินดีด้วย พูดสนับสนุน อาจจะบอกกล่าวแก่ผู้คนที่หลาย เพื่อช่วยกันส่งเสริมยิ่งขึ้นไป เป็นวาจาส่งเสริม ปิยวาจาที่ทำได้ทั้งด้วย เมตตา กรุณา และมุทิตา

๓. อตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ การแสดงออกของเมตตา กรุณา มุทิตา ทางที่สาม ก็มาออกที่เรียวแรงกำลังความสามารถต่างๆที่จะเอามาใช้ในการเกื้อกูลกัน และช่วยเหลือสังคม คือ

อตถจริยาด้วยเมตตา คือ ในยามปกติ เราก็มีเรียวแรงกำลังมีกิจหน้าที่ที่ต้องทำกันทุกคน ก็แค่แสดงน้ำใจต่อกัน เช่น เขามาหา เราก็ต้อนรับด้วยไมตรี เอาเก้าอี้มาให้นั่ง เอาน้ำมาให้ เป็นต้น

อตถจริยาด้วยกรุณา คือ ในยามที่เขาทุกข์ยากเดือดร้อน เช่น เขาตกน้ำ เรามีกำลังดีว่ายน้ำแข็ง เราก็กระโดดลงไปช่วย หรือไปช่วยพาคนที่ติดในที่ไฟไหม้ออกมา เป็นต้น

อตถจริยาด้วยมุทิตา คือ ในยามที่เขาทำความดีกัน เราก็ไปช่วยไปร่วมทำประโยชน์ ด้วยเรียวแรงกำลังความถนัดความสามารถอย่างใดอย่างหนึ่ง อย่างสมัยก่อน เวลาวัดมีงานชาวบ้านก็มาช่วยกันจัดเตรียมงาน มาสร้างโรง สร้างเดินที่ จัดบริเวณพิธี ถึงสงกรานต์ก็ขนทรายเข้าวัด ฯลฯ

รวมความว่า คนเขาทำความดีงามทำประโยชน์ มีกิจกรรมส่งเสริมอะไรเราก็เอาเรียวแรงกำลังของเราไปช่วย จะเป็นกำลังกาย เรียวแรงปัญญา เรียวแรงความสามารถอะไรก็เอามาช่วยกัน

๔. สมานัตตตา มีตนเสมอสมาน ข้อสมานัตตตานี้แปลตรงๆว่า ความมีตนเสมอ สมัยนี้เรียกว่า ความเสมอภาค คือมีตนเสมอเท่าเทียมกัน ข้อนี้เป็นที่รวม แต่เน้นการแสดงออกมาของอุเบกขา มุ่งความเป็นธรรม

สมานัตตตา คือ ความเสมอภาคเท่าเทียมกัน และเสมอภาคต่อทุกคนนี้ มีความต่างจากสามข้อแรก ที่พึงสังเกตอย่างหนึ่ง คือ จะเห็นว่า ในสามข้อแรกนั้น ยังเป็นการกระทำต่อกันก็ได้ เช่น ทาน เราอาจจะไปจากที่หนึ่ง เขาอยู่ที่อื่น เราก็ไปให้ ก็เป็นการทำต่อกัน

ปิยวาจา ก็ไปพูดต่อกัน อตถจริยา ก็ไปช่วยเหลือ ไปให้กำลังใจแก่เขา แต่พอถึงสมานัตตตานี้ก็เข้าร่วม หรืออยู่ร่วมด้วย เข้าถึงกัน เป็นตัวที่ช่วยให้มั่นใจยิ่งขึ้นว่าจะทำให้สังคมเกิดความสามัคคี มีเอกภาพ

ที่ว่ามีคนเสมอนี้ เสมออย่างไรบ้าง เอาง่าย ๆ ก็ไม่ดูถูกดูหมิ่นกัน ไม่เอาไรดเอาเปรียบกัน ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง หรือไม่เลือกที่รักไม่ผลักที่ชัง ก็มีความยุติธรรม นี่คือหลักความยุติธรรม มีคนเสมอเหมือนกัน เสมอต่อทุกคน เป็นตัวรักษาความเป็นธรรม

อุเบกขาที่มารบรจบกันตรงนี้กับสมานัตตตา ตัวสุดท้ายในชุดแรกกับตัวสุดท้ายในชุดที่สอง เป็นตัวคู่ที่จะรักษาธรรมทั้งหมด

สรุป การนำการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นมาใช้ในการให้บริการประชาชนนั้น หากจะให้ประสบความสำเร็จเป็นที่ประทับใจอย่างแท้จริง เจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการจะต้องมีพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมประจำใจ เพื่อให้การให้บริการด้านต่างๆ ที่ออกมา นั้น เกิดจากความเมตตากรุณาสงสารจากใจจริง ไม่ใช่กระทำให้ไปเพราะเป็นเพียงหน้าที่เท่านั้น แต่มีความมุ่งมาดปรารถนาคืออยากให้พวกเขามีความสุข ได้รับการบริการที่ดีๆ และพลอยรู้สึกสดชื่นเบิกบานไปกับประชาชนด้วย เมื่อเห็นพวกเขามีความสุขความสมหวังกลับไป

๒.๕ สรุป

สังคหัตถุธรรม คือ ทาน การให้ การเสียสละ หรือให้ปันสิ่งของ ๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้แต่ฝ่ายเดียว ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่ เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับกาลเทศะ อัตถจริยา คือ ประพฤติในสิ่งที่ เป็นประโยชน์กับคนอื่น สมานัตตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติ เสมอต้นเสมอปลาย การวางตัวเป็นกลาง ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมกันการวางตัวเหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่เสมอต้นเสมอปลายประพฤติแต่ในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ ไม่กระทำในสิ่งที่ชั่วหรือทำลายผู้อื่น

